

UPRAVLJANJE I ORGANIZACIJA ORUŽANIH SNAGA SAD-a (ČLANICA NATO-a) I ORUŽANIH SNAGA BOSNE I HERCEGOVINE MANAGEMENT AND ORGANIZATION OF THE US ARMED FORCES (NATO MEMBER) AND THE BiH ARMED FORCES

Rusmir Musa
musa.rusmir@gmail.com

Primljen / Received : 1. 11. 2023.
Prihvaćen / Accepted: 24. 11. 2023.

Sažetak

Osnovi organizacije i funkcioniranja savremenih oružanih snaga posebno u svjetlu novonastale globalne sigurnosne paradigme su bili predmet mnogih naučnih eksplicacija u proteklom periodu. Isto se odnosi prvenstveno na akcentiranje globalnih sigurnosnih izazova te općih pretpostavki vezanih za organizaciju, upravljanje te komandovanje i kontrolu u sistemu oružanih snaga članica NATO alijanse sa akcentom na OS SAD-a kao reprezentativne i najvažnije članice predmetne organizacije. Pored navedenog, neophodno je deskriptivno prikazati eventualne izazove te dosadašnja iskustva vezana za prisutna ograničenja u sistemu upravljanja savremenim oružanim snagama te perspective, odnosno dalji pravac razvoja i konkretna uloga organa državne uprave u veoma bitnom državnom-društvenom segmentu. Osnov kompletne elaboracije u okviru predmetnog naučnog rada je i na općim karakteristikama položaja i funkcioniranja oružanih snaga u svremenim demokratskim sistemima te uspostavljeni organizacijski i upravljački mehanizmi Oružanih snaga Bosne i Hercegovine kao jedine legalne oružane sile u Bosni i Hercegovini čiji je puni legalitet i legitimitet apsotrofiran i u okviru Dejtonskog mirovnog sporazuma konkretnije njegovog člana IV (Ustav BiH).

Cljučne riječi: Ustav, demokratska kontrola, oružane snage, SAD, parlamentarni nadzor, organi uprave

Abstract

The foundations of the organization and functioning of the modern armed forces, especially in the light of the emerging global security paradigm, have been the subject of many scientific papers in the past period. The same applies primarily to highlighting global security challenges and general assumptions related to organization, management and command and control in the system of armed forces of members of the NATO alliance with an emphasis on the US Armed Forces as the representative and most important member of the organization in question. In addition to the above, it is necessary to descriptively present possible challenges and experiences related to the present limitations in the management system of the modern armed forces, as well as perspectives, i.e. the further direction of development and the specific role of state

administration bodies in a very important state and social segment.

The basis of the complete elaboration within the subject scientific work is on the general characteristics of the position and functioning of the armed forces in modern democratic systems and the established organizational and management mechanisms of Armed Forces of Bosnia and Herzegovina as the only legal armed force in Bosnia and Herzegovina whose full legality and legitimacy is established within the framework of the Dayton Peace Agreement, more specifically in Article IV (Constitution of Bosnia and Herzegovina).

Keywords: constitution, democratic control, USAF, parliamentary supervision, administrative bodies

1. UVOD

Od nastanka države organizovano nasilje uopće, a posebno oružana sila ili armija (vojska), imaju veoma značajnu ulogu u historiji ljudskog društva. Uloga vojske je zavisno od historijskih prilika bila usmjerena na: “izražavanje i zaštitu vladajuće politike društva ili je bila izraz i faktor uspostavljanja nove politike”. Evidentno je da je kroz historiju prisutna intencija da država i njeni organi ostvaruju uticaj na sistem organizacije i upravljanja u okviru vlastitih oružanih snaga. Isto je rješavano sistemom podređivanja oružane sile najvišim organima državne vlasti (zakonodavn-izvršnim tijelima, vladama te šefu države). Naravno, s obzirom na stanovite razlike u samoj državnoj organizaciji pojedinih zemalja, elaborirana problematika se i različito praktično tretira. Određeni vid ostvarivanja upravljačkog uticaja na sistem funkcioniranja svaremenih oružanih snaga od strane organa državne uprave se u novije vrijeme naziva “sistem demokratske kontrole“. Sama priroda demokratske kontrole, odnosno demokratskog nadzora nad oružanim snagama je jedna vrlo kompleksna društvena pojava. U svjetskoj literaturi je do sada objavljeno niz djela i članaka o ovoj problematici i iz istih se nedvojbeno može zaključiti da u principu ne postoji univerzalni model demokratske kontrole oružanih snaga. Čak i zemlje članice NATO-a koje su u više navrata pokušale definirati i odrediti prirodu demokratske kontrole oružanih snaga od strane organa državne uprave, došle su do zaključka, a kako navodi Ian Leigh i Hans Born “ da takva definicija ne postoji te da nema jedinstvene liste prioriteta i karakteristika koje direktno određuju ovakav vid kontrole i nadzora”.¹

¹ Oružane snage su integralni dio demokratske države i društva. Izvršavanjem svojih obaveza u službi odbrane i nacionalne sigurnosti, oružane snage imaju ključnu ulogu u kreiranju okruženja sigurnosti koje nam omogućava uživanje neotuđivih prava i sloboda na koje svi imamo prava kao ljudska bića. Stoga je veoma bitno uspostaviti efikasan sistem demokratske kontrole funkcioniranja oružanih snaga uz maksimalno poštivanje temeljnih ljudskih prava. Vidjeti više u, Ian Durham i Hans Born, priručnik o ljudskim pravima i temeljnim slobodama djelatnih vojnih osoba i službenika i namještenika u oružanim snagama, ODIHR i DCAF, Sarajevo, 2008, str. 11.

Savremena ustavna praksa rješenje problema traži na planu podređivanju oružane sile najvišim organima državne vlasti, političko-izvršnim tijelima (vladama) i šefu države. Naravno, s obzirom na razlike u državnoj organizaciji, pomenuto načelo se različito formalno-pravno realizira.²

Vojska kao institucija političke zajednice i jedan od glavnih instrumenata društvene moći sa svim svojim specifičnostima, imala je veoma važnu ulogu u historiji civilizacije. Zbog toga je komandovanje oružanim snagama uvijek prerogativ vrhovne državne vlasti.

Budući da je vojska uvijek bila izvor moći vladara i države, al i izvor opasnosti po državu, osiguranje i stavljanje vojnih efektivna pod kontrolu političkih autoriteta među najstarijim je problemima društvenog funkcioniranja.³

Još je Sun Tzu Vu, poznati kineski filozof i vojskovođa, navodio da je odnos društva i vojnog faktora veoma bitan. On navodi dva elementa bitna i za današnje odnose u okviru predmetnog područja. Na jednom mjestu navodi kako komandant treba da primi ovlasti od vladara da bi mobilisao narod i prikupio vojsku a drugi bitan momenat vidi u insistiranju na strogoj kontroli utroška sredstava za potrebe vojske.⁴

U XIX stoljeću je Engleska prošla kroz lokalnu borbu između kralja i parlamenta oko modela upravljanja i kontrole vojske. Isto je regulirano tek po okončanju građanskog rata.

Francuska je krajem XVIII i početkom XIX stoljeća usvojila model kontrole vojne sile koji se sastojao u činjenici da je Zakonodavna skupština a kasnije Konvent, dobila mandat i neprikosnoveni autoritet u predmetnom društvenom segmentu. Zakonodavna skupština preko svojih članova koje upućuje u štabove armija, autoritetom političkih komesara, neposredno ostvaruje uticaj na sistem rukovođenja i komandovanja oružanim snagama.

Na temelju ovog modela su se u kasnijem periodu razvili različiti sistemi demokratske kontrole oružanih snaga. Isto je svoj puni kapacitet i trend ostvarilo u drugoj polovini XX stoljeća. Bez obzira na činjenicu o prisutnoj problematici demokratske kontrole i upravljanja oružanim snagama kroz duži vremenski period, evidentno je ključni podstrek usmjeravanju pažnje ka demokratskoj kontroli vojnih

² Opširnije u Jasmin Čajić, Magistarski rad, Sarajevo, 2008, str. 45.

³ Čomski Naom, Kontrola medija, Podgorica, 1999, str. 45-59.

⁴ Ako kažeš koji vladar ima moralnog uticaja, koji je komandant najsposobniji, koja vojska ima prednost zahvaljujući prirodnim uvjetima i terenu, u kojoj jedinici se bolje provode propisi i naredbe i koi ma najbolju kontrolu nad vojskom, moraš znati kome je vojska radosna kada čuje bubanj koji označava napad, koja je vojska vjerna svom vladaru i komandantu i za uspjeh treba optimalna sredstva. više u Sun Tzu Vu, Umijeće ratovanja, press centar AR BiH, Sarajevo, 1996, str. 17.

efektiva došao sa programom NATO-a koji je predstavljen u januaru 1994. godine na samitu u Briselu pod nazivom Partnerstvo za mir (PfP). Isto predstavlja jedan od najuspješnijih programa koji je NATO pokrenuo. Ako se analizira Okvirni dokument PfP-a, evidentno da je demokratska kontrola oružanih snaga u sistemu upravljanja vojnom organizacijom, između ostalog jedan od osnovnih ciljeva PfP-a ostavarenih kroz:

- zaštita demokratskog karaktera društva,
- očuvanje principa međunarodnog prava,
- ispunjavanje obaveza iz Povelje UN-a te UDLJP,
- rješavanje sporova mirnim putem,
- transparentnost u donošenju budžeta za potrebe odbrane,
- uspostava demokratske kontrole oružanih snaga od strane upravnih državnih organa,
- zajedničke akcije u okviru NATO-a u mirovnim i humanitarnim operacijama.

Problem političke kontrole i nadzora nad oružanim snagama je star koliko i država. Svi veliki mislioci koji su se bavili problemima države i politike, nisu mogli zaobići pitanje vojske i vojne organizacije te njihovog mjesata i uloge u društvu, odnosno pitanje kontrole društva nad vojnom silom. Za naprednu demokratsku misao, bez obzira na klasnu obojenost i različite filozofske premise pojedinih teoretičara, zajedničko je da se zalagala za podređenost i zavisnost vojske i vojne vlasti-civilnoj vlasti i civilnim državnim organima.

Marksistička teorijska misao dosljedno svojoj osnovnoj postavci da nije dovoljno samo spoznati svijet i objasniti ga takvog kakav je, već da svijet treba mijenjati, rješenje problema vidi u novom tipu bojne organizacije tj. naoružanom narodu odnosno općenarodnoj odbrani kao obliku odbrambene organizacije socijalističkog društva.

Za kapitalističke zemlje problem kontrole vojske i vojne organizacije se nameće u posebno oštrom vidu s obzirom na razvijenost i složenost savremenih vojnih struktura, sve veću ulogu vojne sile i objektivne interese i potrebe buržoazije da vojna politika i vojna organizacija ostanu isključiva kompetencija najviših vrhova vladajuće klase, odvojeni ne samo od šire publike i njenog uvida već i od političke kontrole predstavničkih tijela. Navedena pojava nije samo karakteristika SAD-a kao vodeće vojne sile, već i ostalih kapitalističkih sistema. Upravo teorijsko razmatranje ustavno-pravnog položaja i organizacije oružanih snaga SAD-a u savremenom poimanju sigurnosti uopće, zauzima primarno mjesto s obzirom da je model organiziranja te praktičnog funkcioniranja savremenih oružanih snaga SAD-a osnov za istu ili veoma sličnu organizaciju savremenih armija u mnogim državama.

2. USTAVNO-PRAVNI POLOŽAJ I SISTEM UPRAVLJANJA ORUŽANIM SNAGAMA SAD-A

Kompletan sistem sigurnosti SAD-a se sastoji od velikog broja organizacija američkog društva koje učestvuju u implementaciji nacionalne sigurnosne politike. Oružane snage SAD-a su se do kraja drugog svjetskog rata sastojale od dva vida: KoV (kopnene snage i avijacija) i ratna mornarica. Vrhovni komandant je bio predsjednik koji je rukovodio oružanim snagama preko Ministarstva KoV i Ministarstva ratne mornarice.⁵

Predsjednik SAD-a, koji je i danas vrhovni vojni autoritet od usvajanja Akta nacionalne sigurnosti 1947. godine, je ovlastio ministra odbrane kao principijelnog pomoćnika u svim pitanjima vezanim za funkcije Ministarstva odbrane.⁶ Predsjednik SAD-a i ministar odbrane čine i tzv. autoritete nacionalnog komandovanja (ANK).

Budući da u ostvarivanju američke uloge u svijetu a posebno u očuvanju nacionalne sigurnosti, Oružane snage SAD-a imaju izuzetno značajnu ulogu, neophodno je apostrofirati i osnovne funkcije najbitnijih upravljačkih segmenata američkog sistema odbrane tj. Ministarstva odbrane i Oružanih snaga.

Prema Aktu nacionalne sigurnosti iz 1947. godine, Ministarstvo odbrane održava i upotrebljava Oružane snage da bi ostvarilo:

- podršku i odbranu ustava SAD-a od svih neprijatelja, stranih i domaćih,
- pravovremenom i efikasnom vojnom akcijom obezbijediti sigurnost SAD-a, njene imovine i područja od vitalnog značaja za njene interese,
- očuvanje i unapređenje nacionalne politike i interesa SAD-a,

Ministarstvom odbrane rukovodi ministar koji je posebne ovlasti dobio još 1949. godine kada postaje i šef izvršnog ministarstva što je Reorganizacijskim aktom iz 1986. godine precizirano konačnim definiranjem njegove uloge u operativnom lancu upravljanja i komandovanja Oružanim snagama. Ministarstvo odbrane se sastoji od vojnih sekretarijata (sekretarijat KoV-a, sekretarijat mornarice i sekretarijat zrakoplovstva) koje u osnovi imaju iste funkcije (pripremanje snaga, održavanje borbene spremnosti, priprema i prijedlog budžeta za odbranu, naučnoistraživački aspekti te međusobna koordinacija). Svaki od prednje navedenih sekretarijata ima i svoje specifične funkcije u okviru kojih je naglašena odgovornost istih za pojedine segmente funkcioniranja Oružanih snaga SAD-a u cjelini ali isto nije u fokusu interesovanja u okviru predmetne eksplikacije.

⁵ Information Please almanac, Atlas and yearbook New York herald tribune edition, 1955, p. 30.

⁶ Sistem sigurnosti a u okviru istog i Oružane snage SAD-a su prošle izuzetno dug i kompleksan put reformi. Isto je realizirano sa ciljem dovođenja oružanih snaga na nivo neophodan da odgovori savremenim sigurnosnim izazovima, Više u: Selmo Cikotić, Mogućnost transefera kompatibilnih elemenata američkog sistema sigurnosti u sigurnosni system BiH, Magistarski rad, Sarajevo, 2003.

Nastavaka formalno-pravnog ustrojstva Oružanih snaga SAD-a je definiran u junu 1948. godine kada je donijet Zakon o ovojnoj obavezi kada je po prvi puta uvedena i mirnodopska vojna obaveza u trajanju od 21 mjesec te rezervu tokom 3 do 5 godina.

Po okončanju korejskog rata 1953.godine se uvode dodatne mjere u cilju jačanja sistema upravljanja i rukovođenja Oružanim snagama kada je donijet i Zakon o reorganizaciji ministarstva odbrane (30.06.1953. godine). Istim zakonom su znatno proširene ovlasti ministra, ukinuti pojedini komiteti a njihove funkcije su prenijete na odgovarajuće pomoćnike ministra odbrane radi pojednostavljenja sistema upravljanja.

Novi Zakon o reorganizaciji naviših armijskih rukovodećih organa se donosi u august 1958. god. Prema istom, rukovođenje Oružanim snagama SAD-a je u potpunosti prenijeto na ministra odbrane. U cilje efikasnijeg rukovođenja naučnoistraživačkim radom u oružanim snagama, u okviru ministarstva odbrane je ustanovljena dužnost direktora naučnoistraživačkih i opitno-konstruktorskih radova. Značaj objedinjavanja zajedničkih operacija i njihovog vođenja iz jednog centra je dovelo do uspostavljanja institucija Zajedničkih načelnika štabova. Do promjena je došlo ne samo u okviru Oružanih snaga SAD-a nego i u okviru odbrambenog sistema uopće. Analizom formalno-pravne geneze ustrojstva i funkcioniranja Oružanih snaga SAD-a, evidentna je veoma dinamična geneza zakonskog osnova uspostave institucija Zajedničkih načelnika štabova prikazana prema sljedećem:

- **Zakon o nacionalnoj sigurnosti iz 1947.god.:** Ministar nacionalne odbrane određen da izvršava generalnu funkciju, usmjeravanje i kontrolu, Ustanovljen Nacionalni vojni establišment, Uspostavljene Zračne snage SAD-a, Uspostavljen COA i VNS, Uspostavljeni ZNŠ kao stalna agencija i vojni svajetnici predsjedniku i ministru odbrane, Uspostavljena zakonska osnova za objedinjavanje tzv. specijalizirane komande;
- **Sporazum Key West-a iz 1948. god.:** Potvrđena funkcija ZNŠ kao izvršnih agenata za objedinjavanje svih komandi, Detaljno definiranje uloge vidova;
- **Amandamn iz 1949. god.:** Čelnici vojnih ministarstava su izgubili kabinetski rang i uklonjeni iz VNS, NVE preimenovan u MO, Uspostavljen ured predsjedavajućeg VNS;
- **Amanadman iz 1952. god.:** Komandant Korpusa marinaca (KKM) dobio jednak status u pogledu Korpusa marinaca u ZNŠ;
- **Amandman iz 1953. god.:** ZNŠ gubi status izvršnog agenta, Uspostavljen vojni sekretarijat kao izvršni agent za objedinjavanje komandi;

- **Amandman iz 1958. god.:** Daje pravo glasa predsjedavajućem, Ukidanje vojnog sekretarijata kao izvršnog agenta, Zajednički štab nema izvršna ovlaštenja nego samo pomaže ministru odbrane u vođenju.
- **Amandman iz 1978. god.:** Dao je KKM status punopravnog člana;
- **Amandman iz 1986. god.:** Predsjedavajući određen za principijelnog vojnog savjetnika, Prenesene dužnosti kolektivnih ZNŠ na predsjedavajućeg, Uspostavljena pozicija zamjenika predsjedavajućeg, Uspostavljen komandni lanac (predsjednik-ministar-specijalizirani borbeni komandanti).

Goldwater-Nicholsonov zakon o reorganizaciji Ministarstva odbrane SAD-a iz 1986. godine je predsjedavajućeg ZNŠ identificirao kao najviše rangiranog pripadnika Oružanih snaga SAD-a. Isti je odgovoran za:

- strategijsko usmjeravanje Oružanih snaga,
- strategijsko planiranje,
- planiranje u vanrednim okolnostima,
- zahtjevi, programi i budžet,
- doktrina, obuka i edukacije, ostala pitanja (osigurava predstavnika u Komitetu vojnih štabova UN-a, prisustvo sastancima VSN...).

Zamjenik predsjedavajućeg Zajedničkih načelnika štabova je prema zakonu drugi po rangu pripadnik OS SAD-a i mijenja predsjedavajućeg u njegovom odsustvu. Elastičnost i prilagodljivost američkog sistema sigurnosti je u direktnoj vezi sa realnim zahtjevima novonastalih okolnosti nakon terorističkih napada na SAD što se direktno odrazilo na novi pristup sistemu organizovanja i upravljanja Oružanim snagama. Novi sistem prijetnje usmjerene direktno protiv SAD-a su rezultirali najznačajnijim transformacijama upravljačkog sistema OS SAD-a.⁷

Prethodna organizacija vlade nije uključivala niti jednu organizaciju čiji bi primarni cilj bio vezan za sigurnost domovine pri čemu je odgovornost za sigurnost bila disperzirana na više od 100 različitih vladinih organizacija. Cijeneći neophodnost jedinstvene strukture za sigurnost domovine, predsjednik SAD-a je predložio formiranje Ministarstva za sigurnost domovine – MSD (Department of Homeland Security – DHS).

Senat je 19.11.2002.godine izglasao zakon o formiranju MSD-a i isti je prihvaćen već naredne sedmice od Predstavničkog doma i Kongresa. Prvi ministar za sigurnost domovine je bio Thomas J. Ridge. Predmetno ministarstvo je zvanično počelo sa funkcioniranjem u punom kapacitetu 24.01.2003. godine.

Prednje elaborirani razvoj događaja je u mnogome definirao sasvim novu ulogu i upravljačku strukturu Oružanih snaga SAD-a.

⁷ NATO oficial web site, <http://NATO.int//>, januar 2012.

Sam upravljački sistem u okviru OS SAD-a je disperziran prema nivoima na operativno-strategijski nivo koji smjernice za upravljanje oružanim snagama SAD-a razvijaju u uskoj saradnji između vojne komande Združenog zapovjedništva, najviše rangiranog i ekspertnog vojnog osoblja te političkih vođa. Bitno je naglasiti da se u konkretnom slučaju radi o veoma složenom upravljačkom sistemu koji prije svega za cilj ima održavanje visokog nivoa vojne spremnosti, osiguranje brzih reakcija na moguće prijetnje te zaštitu nacionalnih interesa. Konkretnije, oružane snage SAD-a se sastoje od pet rodova (Vojska, Korpus marinaca, Mornarica, Vazdušne snage, Obalna straža) i Svemirskih snaga. Na čelu pomenutog upravljačkog sistema se nalazi predsjednik SAD-a kao vrhovni vojni komandant što je definirano članom II Ustava SAD-a. U svrhu koordinacije vojnih i civilnih poslova i aktivnosti, predsjedniku SAD-a je na raspolaganju Vijeće za državnu sigurnost (državni tajnik, ministar energetike i ministar odbrane su obavezni članovi) koje ima svjetodavnu ulogu u upravljačkom odbrambenom sistemu. Prednje navedeni rodovi oružanih snaga SAD-a su dio Departmana odbrane na čijem čelu se nalazi sekretar odbrane, osim obalne straže koja se nalazi pod nadležnošću Departmana domovinske sigurnosti.

Prihvatajući opći princip o sve većem broju sigurnosnih agencija na terenu u cilju sprječavanja novih terorističkih aktivnosti trošeći pri tome značajne resurse, Oružane snage SAD-a su upotrijebljene na više različitih globalnih područja od kojih su najznačajniji u Iraku i Afganistanu.

Evidentno je iz prednje elaboracije da je ukupan sistem sigurnosti i OS SAD-a u okviru istog, pretrpile veoma zahtjevan organizacijaski i upravljački evolucijski put a sve sa krajnjim ciljem pune kontrole funkcioniranja te aktivnosti istih na globalnom planu uz značajnu autonomiju komandantima snaga na terenu.

3. ORUŽANE SNAGE BOSNE I HERCEGOVINE U POSTDEJTONSKOM PERIODU (ORGANIZACIJA, UPRAVLJANJE, KOMANDOVANJE I KONTROLA)

Kao temeljno načelo državnosti, država mora imati sposobnost da izrazi i brani svoj puni suverenitet, teritoriju, političku nezavisnost i svoj međunarodni subjektivitet. Cijeneći da su iznijete činjenice u domenu ustavnih kategorija svake države, bitno je naglasiti da i Ustav (član IV Dejtonskog ugovora) u svom ekslicitnom i implicitnom dijelu osigurava puni pravni osnov za formalno-pravnu regulaciju sigurnosnog državnog sektora uopće a posebno uspostavu i funkcioniranje Oružanih snaga Bosne i Hercegovine što je normirano važećim Zakonom o odbrani BiH i Zakonom o službi u Oružanim snagama BiH. Što se tiče **eksplicitnog** dijela, državni Ustav daje sljedeći zakonski osnov za regulativu segmenta odbrane i to” član III. tačka 5 predviđa nadležnost države za zaštitu suvereniteta, teritorijalnog integriteta političke neovisnosti i međunarodnog subjektiviteta uz napomenu da država može

preuzeti one nadležnosti koje su neophodne da bi se ispunili ovi zadaci”. U svom **implicitnom** dijelu, Ustav BiH propisuje da je vanjska politika u nadležnosti institucija BiH. Provođenje vanjske politike uključuje i *Izveštaj komisije za reform odbrane iz 2005. godine* kojom se akcentira sposobnost države da brani svoje granice i šalje snage izvan zemlje.⁸ Prednja elaboracija nedvojbeno pruža decidnu pravnu utemeljenost za važeći Zakon o odbrani BiH i Zakon o službi u Oružanim snagama BiH, važeće propise na kojima se temelji sistem organizacije, upravljanja, komandovanja i kontrole. U cilju osiguranja pune implementacije važećih pozitivno-pravnih regulativa, u sistemu MO BiH i Oružanim snagama BiH je donesen niz provedbenih podzakonskih propisa (uredbi, pravilnika, odluka, standardnih procedura...). Predmetni Zakon o odbrani kao temeljni pravni akt, kao primarni cilj apostrofiraju uspostavu i funkcioniranje jedne vojne sile na teritoriji države Bosne i Hercegovine i jedan sistem odbrane koji utjelovljuje isključivo državnu nadležnost nad kompletnim sistemom odbrane.

Danas Oružane snage Bosne i Hercegovine (kratica: OS BiH) je službeni naziv za vojsku BiH. Jedinstvene Oružane snage BiH su u formalnom smislu utemeljene 01.01.2006. godine donošenjem važećeg Zakona o Odbrani Bosne i Hercegovine. Iste su formalni sljednik bivših entiteskih vojski: Vojske republike Srpske i Vojske Federacije BiH.

Odlukom Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Oružane snage BiH broje 16 000 pripadnika od čega je u aktivnom sastavu 10 000 vojnih lica te 5 000 u rezervnom sastavu. Istom odlukom je uređena i nacionalna zastupljenost naroda u Oružanim snagama Bosne i Hercegovine i to: Bošnjaci 45,9%, Srbi 33,6%, Hrvati 19,8% i ostali 0,7%. Zakonom su definirani i nacionalni pukovi koji i nose pripadajuće oznake na ramenu i baštine tradiciju bivših entiteskih vojski.

Detaljno je definirana i organizacijska struktura OS BiH prema kojoj se kompletan sistem sastoji od: Zajednički štab sa sjedištem u Sarajevu, Operativna komanda (u svom sastavu ima 4. pješadijsku brigadu Čapljina, 5. pješadijsku brigadu Tuzla, 6. pješadijsku brigadu B. Luka, Brigadu zračnih snaga i protivzračne odbrane B. Luka i Brigadu taktičke podrške u Sarajevu), Komanda za podršku sa sjedištem u B.Luci (u svom sastavu ima Komanda za upravljanje personalom u B.Luci, Komanda za obuku i doktrinu u Travniku i Komanda logistike u Doboju).

Zakonom o odbrani definirani zadaci Oružanih snaga su:

- sudjelovanje u operacijama zajedničke sigurnosti, operacijama podrške miru i samoodbrani, uključujući i borbu protiv terorizma,

⁸ Odluka Visokog predstavnika koja se odnosi na segment reforme u oblasti odbrane i kojom se proširuje mandate Komisije za reform odbrane u segment nadzora implementacije svojih preporuka, Sl. glasnik BiH br. 4/04 od 04.02.2004. godine.

- pružanje vojne odbrane Bosni i Hercegovini i njenim državljanima u slučaju napada,
- pomoć civilnim organima u reagovanju na prirodne i druge nesreće,
- protivminsko djelovanje u Bosni i Hercegovini,
- ispunjenje međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine.

Da bi Oružane snage Bosne i Hercegovine u mogle u potpunosti ispuniti zakonom dodijeljenu misiju, neophodno je prikazati upravljačku strukturu kojom se ostvaruje upravljanje, komandovanje i kontrola te nadzor nad najbitnijim sigurnosnim državnim segmentom:

- **Predsjedništvo BiH** – Ima vrhovnu komandu i kontrolu nad OS BiH. Svaki član Predsjedništva po službenoj dužnosti, vršice funkciju civilnog zapovjednika oružanih snaga. Članovi Predsjedništva će izabrati Stalni komitet za vojna pitanja koji će koordinirati aktivnosti Oružanih snaga BiH. Članovi Predsjedništva BiH su ujedno i članovi Stalnog komiteta. Bitno je naglasiti da je donošenjem relevantnih zakonskih regulativa, član V/5 Ustava koji je i predvidio funkciju Stalnog komiteta postao bespredmetan jer je zakonom jasno definirana funkcija civilnog zapovjednika OS BiH (primarno ovlaštenje Predsjedništva).
- **Skupština BiH** je u okviru ustavnih ovlaštenja nadležna za donošenje zakona koji su neophodni za provođenje odluka Predsjedništva ili za vršenje funkcija Skupštine. U okviru predmetnih ovlaštenja, 2003. godine je donesen Zakon o odbrani BiH i Zakon o službi u Oružanim snagama BiH, što predstavlja dva temeljna zakonska osnova za uspostavu i funkcioniranje Oružanih snaga na državnom nivou. Osim pomenutog, Parlamentarna skupština odlučuje o budžetu za insitucije BiH i isti odobrava što ima direktne implikacije na ukupne planove i aktivnosti unutar MO i OS BiH.
- **Ministarstvo odbrane BiH** – Upravna organizacija zadužena za cjelokupnu strategiju i politiku odbrane. MO je nadležno za uspostavu i održavanje odbrambenih kapaciteta kako bi se osigurala zaštita suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke neovisnosti i međunarodnog subjektiviteta BiH. MO je ndležno i za predlaganje budžeta za potrebe odbrane BiH, organizaciju, opremanje i snabdijevanje OS, organizaciju i vođenje pukova, obaveze u vezi izgradnje i održavanja vojnih objekata, upravljanje resursima za potrebe

OS BiH, organiziranje i provođenje mjera sigurnosti i zaštite odbrambenog sistema, nadzor nad svim subjektima OS BiH te predstavljanje BiH u

međunarodnim odnosima koji se tiču odbrane te niz drugih organizacijski i stručnih aktivnosti iz segmenta odbrane.⁹

- **Zajednički štab OS BiH** – Zadužen da pretoči politiku MO u detaljne planove. Zajednički štab OS BiH je stručni organ potčinjen ministru odbrane. Strukture Zajedničkog štaba su odgovorne za planiranje, organiziranje i provođenje direktiva i naredbi MO uključujući pripremanje i nadgledanje izvršenja vojnih naredbi, izradu vojnih strategija i implementaciju Sigurnone i odbrambene politike BiH, planiranje i implementaciju angažiranja vojnih snaga u skladu sa zakonom, izradu politika u svrhu podrške direktivama i naređenjima MO te pružanje pomoći vojnom osoblju MO. U okviru Zajedničkog štaba su osim načelnika Zajedničkog štaba postavljeni i zamjenik za Operacije te zamjenik za resurse i vojno osoblje iz OS (također vojna lica na generalskim pozicijama).
- **Operativna komanda OS BiH** – Ima komandu nad svim brigadama i mobilnim jedinicama. Primarna odgovornost Operativne komande se odnosi na realizaciju planova i cilju provođenja operacija i kolektivne terenske obuke. Komandant Operativne komande je komandant za sve taktičke jedinice u OS i komandant za obuku i multinacionalne vježbe koje zahtijevaju razmještaj ili upotrebu bilo kojeg dijela OS.
- **Komanda za podršku OS BiH** – Upravlja personalom, logistikom i obukom. Vršiti administrativne i logističke funkcije u pogledu Oružanih snaga koje su se u ranijem periodu vršile na entiteskim nivoima. Pored navedenog, ima primarnu odgovornost za realizaciju planova vezanih za upravljanje personalom, logistikom, te pokretanje obuke u svrhu pojedinačnog obrazovnog i profesionalnog razvoja i usavršavanja. Pozicija Komandanta Komande za podršku je uključena u vertikalnu i horizontalnu distribuciju pozicija u skladu sa premisom nazanačenom još 2003. godine kako se niti jedan naroda od ne bi našao u nepovoljnijoj poziciji o kako bi se njihovi interesi uzimali u obzir prilikom donošenja odluka.¹⁰

Prednja elaboracija jasno prikazuje sistem tzv. lanca komandovanja i kontrole nad ukupnim sistemom odbrane, a u okviru istog i nad sistemom OS BiH kao njegovim ključnim segmentom. Kroz protekli period, a slijedom realiziranih sveobuhvatnih reformskih procesa odbambenog sektora, menadžment svih nivoa (strateški,

⁹ Detaljnije u, Christian Steiner i Nedim Ademović, Komentar Ustava BiH, Fondacija Konrad Adenauer, Sarajevo, 2010, str. 619 i Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine, član 12. i 32. (nadležnost Predsjedništva BiH i dužnosti Stalnog komiteta za vojna pitanja i nadležnosti MO).

¹⁰ Detaljnije u: Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine, član 20. stav 1), 2) i 3)., član 21., 22., 23. i 24, Zakon o odbrani BiH, Odjeljak G, član 25. i 26., Zakon o odbrani BiH, Odjeljak H, član 28. i 29. Predmetnim članovima Zakona se propisuju nadležnosti i odgovornosti Komande za podršku.

srednji-operativni i taktički) su se morali prilagođavati uzimajući u obzir elemente nove globalne i regionalne sigurnosne paradigme.

Detaljnom analizom do sada realiziranih aktivnosti, opća ocjena je da se radi o najsveobuhvatnijoj i najefikasnijoj reformskoj agendi u BiH te da ista može poslužiti kao ogledni primjerak za ostale procese na nivou države BiH. Krajnji cilj svih elaboriranih aktivnosti je bio približavanje NATO integrativnim procesima i danas su OS BiH kroz program MAP-a jedna od kredibilnih kandidata za punopravno članstvo u NATO vojnoj alijansi.

Naravno, reformski put OS BiH još uvijek nije okončan, akcidentalno u svom organizacijskom te materijalnom segmentu, te je kroz sljedeći tabelarni prikaz moguće komparirati stanje u okviru OS SAD-a kao reprezentativnog primjera savremenih oružanih snaga i avangarde NATO alijanse, i OS BiH, te donijeti strateške odluke u segmentu planiranja budućih aktivnosti sa akcentom na unapređenje ukupnog upravljačkog sistema i efikasnog menadžiranja sistemom odbrane:

r/b	Oružane snage SAD-a	Oružane snage Bosne i Hercegovine
1.	Etablirane na osnovu Akta nacionalne sigurnosti iz 1947. godine uz niz zakona i amandmana prilagođenih evoluiranju globalne sigurnosne paradigme.	Uspostavljene OS BiH važećim Zakonom o odbrani BiH Zakonom oslužbi u OS BiH koji se i pored praktične potrebe nisu mijenjali niti dopunjavali.
2.	Dio ukupnog sigurnosnog Sistema u kome učestvuje ogroman broj sigurnosnih agencija koje međusobno blisko sarađuju.	Zakonski jasno razdvojene nadležnosti sigurnosnih agencija uz mogućnost saradnje prema propisanoj proceduri (međuagencijski memorandum i sporazumi).
3.	Vrhovni rukovodni autoritet je predsjednik SAD-a koji je ujedno lice koje rukovodi i komanduje OS SAD-a.	Predsjedništvo BiH je vrhovni komandant OS BiH koji sve odluke donosi konsenzusom što ima direktne otežavajuće implikacije na sistem upravljanja OS BiH.
4.	Reorganizacijskim aktom iz 1986. godine predsjednik SAD-a prenosi pune ovlasti za rukovođenje OS SAD-a na Ministra odbrane.	Ministar odbrane BiH u skladu sa članom 15. i 16. Zakona o odbrani BiH rukovodi i u određenom dijelu komanduje elementima OS BiH na direktnoj je vezi Predsjedništvu BiH po pitanjima iz oblasti odbrane.
5.	Vodeća vojna sila u okviru NATO alijanse.	OS BiH spadaju u rang manjih vojski sa ograničenim personalnim i materijalnim resursima te je intencija za punopravno članstvo u NATO alijansi apsolutno realna i opravdana.

6.	Veoma složen i glomazan vojni aparat u organizacijskom/personalnom kao i u materijalnom smislu.	
7.	Članovi ZNŠ su vojni savjetnici predsjednika SAD-a	Prema važećim pozitivnim propisima, jedini savjetnik Predsjedništva BiH za vojna pitanja je po funkcionalnoj dužnosti načelnik ZŠ OS BiH, iako je u praksi za ovu ulogu angažirano više lica.
8.	Zbog prisutne disperzije u sistemu upravljanja sigurnosnim sistemom SAD-a uopće a posebno OS SAD-a kao njenog najvažnijeg dijela, uspostavljen je novi i jednostavniji sistem komandovanja i kontrole u koji je uključen predsjedavajući ZNŠ ka ovojni savjetnik Ministra odbrane SAD-a.	Savjetničke pozicije ministra odbrane BiH a prema personalnoj strukturi MO vrše uglavnom civilna lica uz mogućnost angažmana i profesionalnih vojnih lica na određeni period.
9.	Lanac komandovanja: predsjednik SAD-a-ministar odbrane-specijalizirani borbeni komandanti.	Funkcionalan lanac upravljanja: predsjedništvo BiH-vijeće ministara (ministar odbrane)- načelnik ZŠ OS BiH.
10.	Fleksibilnost u sistemu upravljanja i komandovanja gdje vojni komandanti na terenu imaju velike ovlasti i autonomiju.	Zakonom detaljno determinirane ovlasti komandanata (od načelnika ZŠ OS BiH do komandanta Operativne komande i Komande za podršku) i uspostavljen lanac komandovanja i kontrole.
11.	2003. godine uspostavljeno Ministarstvo sigurnosti domovine koje objedinjava sve dotadašnje državne sigurnosne agencije.	Ukupan sistem sigurnosti u BiH je disperziran na više sigurnosnih organizacija i agencija.
12.	Vodeća vojna sila u suprotstavljanju globalnom terorizmu.	Zakonom predviđena upotreba OS BiH isključivo za djelovanje unutar granica države BiH (mogućnost učešća u kontingentima koalicionih snaga izvan državnih granica a prema važećim sporazumima i pravilnicima koji su posljedica predmetnih dogovora).
13.	Formalno-pravna amnestija pripadnika OS SAD-a od procesuiranja za kršenja pravila i običaja rata prema međunarodnim pravnim normama (svi pripadnici se procesuiraju pred nacionalnim sudovima SAD-a).	

Analizom predmetnog komparativnog prikaza, jasno je vidljiva distinkcija između personalno, materijalno i organizacijski zaokruženog odbrambenog sistema i oružanih snaga sa veoma ograničenim kako personalnim tako i materijalnim kapacitetima. Upravo je navedena konstatacija jedan od osnovnih razloga za sveprisutnu intenciju za pristupanje NATO integrativnim procesima čime bi država Bosna i Hercegovina ostvarila direktne pozitivne benefite, ne samo na području sigurnosti.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Savremeni globalni demokratski procesi u današnjem obliku spadaju u političko-pravne institute novijeg datuma. U okviru predmetnih procesa veoma bitno mjesto zauzima uspostava i funkcioniranje ukupnog odbrambenog sistema i ružanih snaga savremenih država u svom punom kapacitetu jer su historijski iste bile jedan od osnovnih elemenata zaštite postojećeg ili uspostavae novog političkog sistema. U cilju sagledavanja ukupnog organizacijsko-upravljačkog sistema savremenih oružanih snaga neophodno je analizirati sistem funkcioniranja aktuelnih reprezentativnih sistema (u konkretnom slučaju OS SAD-a) i Oružanih snaga BiH kao jedne od aspirantica za punopravno članstvo u NATO vojnoj alijansi. Upravo komparativni prikaz navedenih sistema u funkcionalnom smislu može dati konkretne odgovore za buduće akcione planove i aktivnosti u cilju postizanja pune interoperabilnosti sa vodećim vojnim organizacijama članicama NATO saveza. Bitno je naglasiti da ukupan u pravljčki sistem u okviru oružanih snaga SAD-a predstavlja veoma složenu i opsežnu strukturu koja u isti inkorporira nekoliko ključnih komponenti. Isto podrazumijeva vojno komandovanje, organizacijsku strukturu, operativno-strategijske, te političke smjernice. Hijerarhijski, na vrhu pomenutog sistema se nalazi predsjednik SAD-a koji je ujedno i vrhovni komandant oružanih snaga. Predsjednik ima veoma značajne ovlasti i odgovornosti za donošenje odluka u segmentu vojnih operacija te eventualnom korištenju vojne sile. Na neposrednoj upravljačkoj vezi predsjedniku oružanih snaga SAD-a je minister odbrane te predsjednikk Združene komande koji su neposredno odgovorni za vođenje i upravljanje oružanim snagama SAD-a. Upravo prednje navedeni upravljački sistem predstavlja jedan od modela organiziranja i funkcioniranja najsavremenijih oružanih snaga i članica NATO alijanse i jedan je od imperativnih upravljačkih modela za oružane snage aspirantice za punopravno članstvo u NATO savezu. Pojašnjenje predmetnog upravljačkog sistema u okviru BiH ima posebnu važnost slijedeći činjenice iz bliske prošlosti, te dostignuti respektabilan nivo reformskih procesa u okviru MO i OS BiH gdje je ozakonjeno formiranje i funkcioniranje jedinstvenih oružanih snaga na kompletom prostoru BiH čime su širom otvorena vrata članstva u NATO vojnoj alijansi. Danas, oružane snage Bosne i Hercegovine svoju funkcionalnost temelje na pozitivno-pravnoj regulativi inkorporiranoj u državni Zakon o odbrani i Zakon o službi u OS BiH te nizu provedbenih propisa definisanih kroz odgovarajuće pravilnike, odluke te standardne operativne procedure. Prednje navedena legislative predstavlja osnov za uspostavu ukupnog upravljačkog te organizacijskog sistema oružanih snaga Bosne i Hercegovine ali i daje nedvosmisleni mogućnost za reformske procese u cilju dostizanja pune interoperabilnosti sa članicama NATO saveza.

LITERATURA

Knjige:

1. Beridan Izet, Tomić I. i Kreso M.: *Stručni leksikon vojno političko-pravnih pojmova*, FMO, Press centar AR BiH, Sarajevo 1996.
2. Bild Carl: *Misija i mir*, Zid, Sarajevo 1996.
3. Central European institution: *Civil-Military Relations and NATO expansion*, Strategic forum, INNS. No. 22, 1995.
4. Chomsky Naom: *Kontrola demokratije*, Podgorica, 1999.
5. Dujović Jagoš: *Rukovođenje i upravljanje sistemima sigurnosti*, Sarajevo, 2006.
6. Hadžić Miroslav: *Demokratska kontrola vojske i policije u SRJ (normativne pretpostavke)*, Beograd, 2001.
7. Kožljak Alija: *Evropske i transatlanske strategije sigurnosti*, Sarajevo, 2008.
8. Mustafa Kemal Atatürk: *Tajne liderstva*,
9. U trouglu oružane sile, Helsinški odbor Beograd, 2004.

Listovi i članci:

1. A National Security Strategy for a new Century, The White House, October, 1998.
2. Jasmin Čajić: *Civilno-vojni odnosi i perspective demokratske kontrole Oružanih snaga BiH*, Magistarski rad, FPN, Sarajevo 2008. god.,
3. Seminar o ustavnim promjenama i institucionalnim aspektima sigurnosti u BiH, Univerzitet u Sarajevu i OSCE, Sarajevo, 11-13.02.2000. god.,
4. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO.

Legislativa:

1. Dejtonski mirovni sporazum.
2. Dokumentacija OSCE-a o sigurnosnoj politici u BiH.
3. Ustav BiH.
4. Zakon o odbrani BiH.
5. Zakon o službi u OS BiH.
6. Zakon o vijeću ministara BiH, Sl. glasnik BiH, broj: 38/02 Od 03.12.2002.,
7. Ustav SAD-a.

Internet stranice i adrese:

1. <http://NATO.int/>
2. www.parlament.ba
3. Oružane snage SAD-a Wikipedia